

Komenski svišč je v Juliani spet zacvetel

Ob stoletnici rojstva akademika
prof. dr. Ernesta Mayerja (1920–2009)

Nada Praprotnik, Klemen Završnik

Juliana v Trenti je najstarejši alpski botanični vrt v Sloveniji. Njegov ustanovitelj Albert Bois de Chesne je na naslovni strani knjige obiskovalcev zapisal: »*Terrestria sidera flores*«, kar bi smiselno lahko prevedli: »*Cvetlice z neba na zemljo*.« To resnično velja za nekatere rastlinske bisere, ki nas v vrtu razveseljujejo. Ena od takih vrst je komenski svišč.

Letos se spominjamo stoletnice rojstva univerzitetnega profesorja botanike Ernesta Mayerja (1920–2009), ki ga starejši botaniki dobro poznamo. Njegovo raziskovalno delo obsega floristiko, rastlinsko sistematiiko ter fitogeografijo praprotnic in semenk. Leta 1952 je objavil *Seznam praprotnic in cvetnic slovenskega ozemlja*, ki je temeljno delo novejšje slovenske floristike.

Zgodba o komenskem svišču se je začela leta 1957, ko je Ernest Mayer na Komni med planino na Kraju in planino Govnjač opazil veliko primerkov bratinskega košutnika (*G. lutea* subsp. *symphyandra*), v bližini pa je uspeval tudi panonski svišč (*Gentiana pannonica*). Našel je »krasen primerek« še nepoznane rastline, za katero je ugotovil, da je križanec med bratinskim košutnikom in panonskim sviščem. Leta 1961 ga je opisal v ugledni botanični znanstveni reviji *Österreichischen Botanischen Zeitschrift* in ga po nahajališču imenoval komenski svišč (*Gentiana x komnensis*). Zdaj veljavno strokovno ime je *Gentiana x laengstii* nsubsp. *komnensis*. Po videzu je bil podoben košutniku, oblika cvetov pa je bila med obema starševskima rastlinama. Prašnice so bile zrasle. Rastlina je bila visoka sko-

raj en meter. Imela je precej velike liste, po obliki so bili podobni košutnikovim, vendar niso bili sivo zeleni, ampak zeleni in bleščeči. Cvetovi so bili pecljati in razporejeni v navideznih vretencih. Venec je bil zvonast in zrasel do približno ene tretjine. Barva venčnih listov je bila purpurno rjavkasta s številnimi temnimi pikicami in rumenkastim nadihom oziroma odtenkom, na notranji strani so bili bolj rumenkasti. Holotip križanca je v herbariju Ernesta Mayerja.

Več kot petdeset let ni nihče več našel tega križanca. Tone Wraber (1938–2010), ki je prehodil Komno podolgem in počez in je leta 1986 opisal Vardjanov košutnik (*Gentiana lutea* subsp. *vardjanii*) iz Ožbaltove konte, ni našel križanca med tem košutnikom in panonskim sviščem.

Poleti leta 2008 nas je v Juliani razveselil in hkrati presenetil zanimiv križanec. Ob kotanji z vodo smo opazili liste, za katere smo sprva mislili, da pripadajo bratinskemu košutniku, vendar njihova barva ni bila izrazito sivo zelena. Cvetni popki niso bili rumene barve, ampak rjavkasto purpurni. Ko so se nekaj dni kasneje odprli, so zažareli v nenavadnih barvah za svišče. Po dobrih petdesetih letih je zacvetel komenski svišč. Tone Wraber je zapisal, da je res »*redivivus*«, kar pomeni, da je vstal od mrtvih.

Kako pa je komenski svišč »prišel« v naš vrt? V Juliani raste bratinski košutnik, ki je v šestdesetih letih kar redno cvetel. V osemdesetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja ni cvetel, v zadnjem desetletju

pa občasno le cveti (cveti skoraj vsako leto). Panonski svišč pa v vrtu že zelo dolgo sploh ni cvetel! Vrtnarji so cvetoče primerke kdaj pa kdaj posadili, vendar naslednja leta niso nikoli zacveteli. O ponovno vzcvetelem komenskem svišču v Juliani sem podrobno pisala v *Proteusu* leta 2008

Komenski svišč. Foto: Klemen Završnik.

in to je bila še ena zanimiva zgodba o naših rastlinah.

Potem smo vsako leto čakali, da bo svišč spet zacvetel ... Najbolj nestrpno je čakala vrtnarica Marija Završnik. Uradno je v vr-

tu delala petdeset let! Še prej je pomagala svojemu očetu Antonu Tožbarju in kasneje sinu Klemnu. Matjaž Kmecl je v *Zakladih Slovenije* zapisal:

»To srečo ima Juliana, da jo že od rojstva

Komenski svišč. Foto: Klemen Završnik.

Komenski svišč - rastlina tedna v Juliani.

Foto: Jože Mibelič.

naprej spremljajo ljubezen, vdanost in požrtvovalnost.«

V največji meri te besede veljajo kot priznanje Mariji, ki je bila vsa leta dobri duh Juliane. Čakala je dvanajst let in se spraševala, če bo dočakala ponovno cvetenje komenskega svišča. Z njo smo upali tudi ostali, ki smo delali v vrtu.

Vsa ta leta po prvem cvetenju komenskega svišča je Marija ob vsakem obisku opazovala in tipala okrog rastline in se spraševala, ali jo bo še kdaj uzrla ... In ostali tudi ... Letos junija sta skupaj s sinom Klemnom, ki je samostojni strokovni sodelavec v Juliani oziroma v Prirodoslovnem muzeju Slovenije, stopila že do takrat občutno

Marija Završnik z vnukom Ožbejem Završnikom občuduje komenski svišč.

Foto: Klemen Završnik.

bolj košate dvojne rozete svišča. Razprla sta liste in očarana zagledala razvijajoče se steblo. Koža se jima je naježila in v mislih sta zagledala množico srečnih obrazov, ki bodo z njima delili veselje. Svišč je preživel zadnje neurje in prvi cvet se je odprl 13. julija dopoldne, do konca dneva pa še štirje. Vseh cvetov skupaj je 61, od začetka so prašniki trdno sprijeti, po nekaj dneh se delno oddvojijo. Leta 2008 je bilo samo 37 cvetov!

Klemen se tudi sprašuje, če se morda bratinski svišč ni križal s cvetočim panonskim sviščem, ki so ga vrtnarji prinesli v vrt, in je potem križanec zrasel iz semena. Morda se je panonski svišč zasejal v okolico Juliane, zacvetel in oprasovalci so pelod zanesli na bratinski košutnik v vrtu. Vsa ta vprašanja pa ostajajo brez odgovora!

V bližini sta še drobni listni rozeti, ki imata drugačne nežne ploskve kot bratinski košutnik. Čas bo pokazal, če se bo kaj razvilo!

V Juliani vsak teden zaposleni označijo rastlino tedna, na katero opozorijo obiskovalce. Seveda je bil komenski svišč rastlina tedna, čeprav bi morala biti vsaj rastlina desetletja!

Vsem nam in zlasti Mariji se je izpolnila želja. Skupaj z vnukom Ožbejem Završnikom, ki je že četrta generacija v vrtnarski družini Tožbarjev in Završnikov, lahko občudujeta lepoto komenskega svišča.

Še vedno pa ne najdemo jasnega odgovora oziroma enostavne razlage, kako se je komenski svišč lahko pojavil v Juliani ...

Literatura:

Mayer, E., 1961: *Gentiana x komnensis* E. Mayer, *hybr. nov.* (= *G. lutea* L. subsp. *symphyandra* Murb. x *G. pannonica* Scop.). *Österreichischen Botanischen Zeitschrift*, 108 (4/5): 507-510.

Praprotnik, N., 2008: *Komenski svišč (Gentiana x komnensis) v Juliani*. *Proteus*, 71 (3): 127-130.

Wraber, T., 1986: *Košutnik, in to Vardjanov!* *Proteus*, 48: 341-346.